

ОБҐРУНТУВАННЯ НЕОБХІДНОСТІ ЗМІСТОВНО-ПОНЯТІЙНОГО ТРАКТУВАННЯ НАУКОВОЇ КАТЕГОРІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ

Обґрунтовано необхідність дослідження питання забезпечення економічної безпеки фінансових установ у сучасних економічних умовах в Україні. Надано числовий матеріал у якості доказу формування негативної тенденції у кількості фінансових установ на вітчизняному фінансовому ринку. Доведено існування стійкого двостороннього зв'язку між станом економічної безпеки держави, фінансової безпеки держави, економічної безпеки фінансового ринку та економічної безпеки фінансової установи. Перераховано документи, у яких закладено основи для формування систем економічної безпеки на національному рівні та на рівні окремих суб'єктів господарювання, до числа яких належать і фінансові установи. Конкретизовано перелік наявних загроз економічній безпеці вітчизняних фінансових установ. Запропоновано авторські дефініції економічної безпеки фінансового ринку та ефективного функціонування фінансових установ. Наведено та проаналізовано визначення поняття економічної безпеки окремих видів фінансових установ та виявлено його відсутність у літературі для ряду фінансових посередників. Зроблено припущення про те, що в основі економічної безпеки будь-якої установи повинна бути безперешкодна її здатність виконувати свої функції та завдання і досягати мети діяльності. Надано змістовно-понятійне трактування наукової категорії економічної безпеки фінансової установи. Підкреслено необхідність розробки дефініцій економічної безпеки для різних видів фінансових установ із врахуванням специфіки формування та функціонування кожного з них.

Ключові слова: безпека, економічна безпека, фінансова безпека, фінансові установи, банк, страхова компанія, кредитна спілка, загроза, небезпека

Постановка проблеми. Розвиток економічних процесів у житті будь-якої сучасної країни тісно пов'язаний зі станом її фінансового ринку та суб'єктів, що провадять на ньому свою діяльність. В історію увійшла фраза графа Є. Ф. Канкріна, який довгий час очолював Міністерство фінансів у царській Росії, та любив повторювати, що «Захист фінансів – це захист життєвої сили існування держави», яка нині набуває особливого значення, та підкреслює актуальність проблеми забезпечення економічної та фінансової безпеки на макро і мікрорівні.

Фінансова криза, що сколихнула світові економічні системи у 2008-2009 роках, залишила у спадок сучасному фінансовому сектору України такі негативні тенденції, як втрата довіри населення до фінансових установ, песимістичні інфляційні очікування, зростання кількості банкрутств та ліквідацій учасників ринків фінансових послуг, руйнування інфраструктури фінансових ринків і низька ліквідність банківської системи. Іntenсифікація цих процесів відбулась на початку 2014 року та дістала своє продовження у 2015 році у зв'язку з воєнними конфліктами на Сході країни та політичною нестабільністю. Стрімке скорочення обсягів реальних доходів населення одночасно зі зростанням рівня безробіття (за останніми оприлюдненими даними Державної служби статистики України, рівень безробіття населення віком 15–70 років, визначений за методологією Міжнародної організації праці, в Україні в середньому зріс з 7,1% (січень-вересень 2013 р.) до 8,9% (січень-вересень 2014 р.) економічно активного населення [1]) та нестабільністю курсу національної грошової одиниці (за даними дослідження авторитетного на міжнародній арені інформаційного агентства Bloomberg, від початку 2014-го року гривня знецінилась на 46%, а за перший квартал 2015 року курс гривні «обвалився» відносно долара США на 48,7%, що дало привід назвати її «найслабшою валютою світу» [2]) призвело до регресу вітчизняних фінансових ринків. Першою ознакою цього процесу стало стрімке скорочення кількості фінансових установ. Під фінансовою установою, згідно законодавства України, розуміють юридичну особу, яка відповідно до закону надає одну чи декілька фінансових послуг, а також інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг, у випадках, прямо визначених законом, та внесена до відповідного реєстру в установленому законом порядку.

До фінансових установ в Україні належать банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії та інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг, а у випадках, прямо визначених законом, - інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг [3]. Станом на 01.01.2014 р. в Україні нараховувалось 180 банків, а уже на 01.03.2015 р. їх залишилось 151, у тому числі 1 банк, що має ліцензію санаційного банку [4]. Загальна кількість страхових компаній станом на 30.09.2014 р. склала 389 компаній, у той час, як на початок 2014 року їх кількість становила 404 компанії [5]. Статистика учасників інших фінансових ринків також не є втішною. За даними Національної Комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, на ринку кредитної кооперації станом на 31.12.2014 р. у Державному реєстрі фінансових установ налічувалось 711 кредитних установ, у тому числі: 589 кредитних спілок; 92 інших кредитних установ; 30 юридичних осіб публічного права. На початок того ж 2014 року їх кількість була такою - 739 кредитних установ, у тому числі: 624 кредитні спілки; 85 інших кредитних установ; 30 юридичних осіб публічного права [5]. Кількість недержавних пенсійних фондів (далі – НПФ) на ринку накопичувального пенсійного забезпечення також скоротилась з 81 НПФ та 28 адміністраторів станом на 31.12.2013 р. до 76 НПФ та 24 адміністраторів НПФ станом на 31.12.2014 р. [5]. Що ж до ринку послуг ломбардів та фінансових компаній, то кількість його учасників станом на 30.09.2014 р. склала 409 фінансових компаній, 264 юридичних осіб (лізингодавців) та 478 ломбардів проти 386 фінансових компаній, 256 юридичних осіб (лізингодавців) та 479 ломбардів станом на 31.03.2014 р. [5]. Таким чином, у сегменті фінансових компаній, до числа яких входять факторингові компанії, фонди фінансування будівництва, фонди операцій з нерухомістю, компанії, що здійснюють операції з обміну валют та операції з переказу грошових коштів, а також фінансового лізингу та поштових переказів, помітною є динаміка до незначного збільшення кількості учасників. Однак, загальна тенденція, що прослідковується на різних сегментах фінансового ринку – це зменшення кількості установ, що закономірно призводить до скорочення активів фінансової системи держави. Ці та перераховані вище аспекти зумовлюють необхідність дослідження проблеми забезпечення економічної безпеки вітчизняних фінансових установ в обставинах тривалої фінансової нестабільності та економічних дисбалансів як обов'язкової умови підтримки фінансової безпеки держави з метою досягнення високого рівня її економічної та національної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній економічній літературі на разі можна відшукати велику кількість наукових досліджень, присвячених проблемам економічної безпеки держави та суб'єктів господарювання. Обравши за об'єкт дослідження питання, що стосуються економічної безпеки фінансових установ, варто зосередити увагу на фінансовій безпеці країни, оскільки здатність до її забезпечення на державному рівні криється у формуванні міцного та стабільного вітчизняного фінансового ринку, структура якого у всіх розвинутих країнах світу вибудовується саме на фінансових установах. Фінансова безпека України є складовою її економічної безпеки, під якою розуміють стан національної економіки, що дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі і характеризує здатність національної економіки до сталого та збалансованого зростання. У свою чергу, фінансовою безпекою визнається стан фінансової системи країни, за якого створюються необхідні фінансові умови для стабільного соціально-економічного розвитку країни, забезпечується її стійкість до фінансових шоків та дисбалансів, створюються умови для збереження цілісності та єдності фінансової системи країни [6]. Таким чином, фінансова безпека держави є основою для фінансової, а отже, і економічної безпеки фінансових установ, які є частиною фінансової системи країни і забезпечують циркуляцію грошових потоків між різними її елементами.

Серед усіх видів фінансових установ, створення і функціонування яких є можливим згідно законодавства України, домінуючу роль на вітчизняних фінансових ринках відіграють

банківські установи. Саме тому більшість наукових робіт, що стосуються питань економічної безпеки фінансових посередників, пов'язані із спробами вирішити проблему її забезпечення у банківському секторі. Зокрема, заслуговують на увагу дослідження Р. В. Алямкина [7], О. І. Барановського [8], М.І. Зубка [9], І. М. Крупки [10], С. І. Мельника [11], І. П. Мігус [12], В. І. Франчука [13]. Як зазначає доктор Чарльз Дж. Волен, проблему економічної безпеки банківських установ було усвідомлено та задекларовано на науковому та прикладному рівні у матеріалах Базельської угоди 1988 року, в якій, зокрема, встановлено вимоги до мінімального розміру капіталу у співвідношенні до очікувань ризиковості активів банку. Водночас, стратегія забезпечення економічної безпеки банків, що базувалась на необхідності підтримки певного рівня капіталу, базувалась на припущенні: «Що чинить позитивний вплив на один банк, не обов'язково має позитивні наслідки для стану усієї банківської системи та для економіки в цілому» [14, с.145]. Таке твердження зайвий раз підкреслює нерозривний зв'язок між поняттями «економічна безпека суб'єкта господарювання» та «економічна безпека держави», а у контексті даного дослідження дозволяє побудувати причинно-наслідковий «ланцюжок» формування поняття «економічна безпека фінансової установи», який містить такі елементи, розташовані від більш науково місткої категорії до більш конкретної: економічна безпека держави – фінансова безпека держави – економічна безпека фінансового ринку – економічна безпека фінансової установи. У даній роботі планується провести дослідження наукових підходів до визначення цих понять із застосуванням діалектичного методу наукового дослідження та методу термінологічного аналізу.

Метою статті є пошук аргументів для обґрунтування доцільності вивчення питання забезпечення економічної безпеки вітчизняного фінансового сектору та суб'єктів господарювання, що провадять на ньому свою діяльність, у сучасних умовах політичної, економічної та фінансової невизначеності для майбутнього України; уточнення, а за необхідності надання авторського визначення поняття «економічна безпека фінансових установ» на основі узагальнення існуючих дефініцій економічної безпеки різних видів учасників фінансових ринків, а також визначення найістотніших ознак, притаманних даній науковій категорії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розробка механізмів забезпечення економічної безпеки держави, регіонів та окремих суб'єктів господарської діяльності, до яких включаються і фінансові установи, належала до числа пріоритетних завдань економічної державної політики з моменту здобуття Україною незалежності у 1991 році. Проте, на нормативно-правовому рівні підґрунтя для розробки системи заходів щодо підтримки економічної безпеки на макро і мікрорівні було закладено лише у 1997 році у Концепції (основах державної політики) національної безпеки України. У 2003 році із прийняттям Закону України № 964-IV «Про основи національної безпеки України» Концепція втратила чинність. Новим законом було встановлено загрози національним інтересам і національній безпеці України та основні напрями державної політики з питань національної безпеки України у економічній сфері [15]. У 2007 році указом Президента України № 105 було затверджено Стратегію національної безпеки України, де конкретизовано загрози економічній безпеці країни, перераховано ключові завдання політики національної безпеки у сфері забезпечення економічної безпеки, причому одним із них було визначено «забезпечення сталості фінансової системи, гнучкості валютного курсу гривні, розширення кредитної підтримки економіки, зміцнення довіри до фінансових установ» [16]. Таким чином, визнавалось, що забезпечення стабільного функціонування фінансових установ сприяє підвищенню рівня економічної безпеки держави. У свою чергу, основою ефективного виконання фінансовими установами їх функцій у поточний момент часу та у перспективі, є організація захисту їх діяльності від негативного впливу наявних у сучасній економічній системі небезпек зовнішнього та внутрішнього походження, чого можна досягти шляхом запровадження системи заходів щодо забезпечення економічної безпеки фінансових установ.

Аналіз фахової літератури та матеріалів праць дослідників проблем економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності дозволив прийти до висновку про відсутність згадки поняття економічної безпеки фінансових установ у наукових джерелах. Водночас, нині варто відмітити численні спроби вітчизняних та зарубіжних вчених надати дефініції економічній безпеці окремих їх видів. Так, на основі результатів своїх досліджень, О.І. Барановський приходить до висновку, що «економічна безпека банку» тлумачиться як сукупність охорони комерційної та банківської таємниці; забезпечення стану найкращого використання ресурсів для запобігання загрозам комерційних банків і створення умов стабільного, ефективного функціонування й максимізації прибутку; стан захищеності його життєво важливих інтересів, інтересів власників, менеджменту, персоналу та клієнтів; спроможність протистояти деструктивним діям на фінансовому ринку і забезпечити виживання в конкурентній боротьбі; стан, необхідний і достатній для реалізації цільової функції і розвитку [8, С.15]. Дійсно, у науковій літературі останнім часом набули поширення різні дефініції економічної безпеки банків. Натомість, досить важко знайти визначення поняття економічної безпеки для інших видів фінансових установ, що провадять свою діяльність в Україні. В.В. Баранова під безпекою небанківських фінансових установ пропонує розуміти наявність таких правових, організаційних, фінансових умов, що дозволяють забезпечувати законну реалізацію фінансових інтересів без виникнення протиріч з інтересами інших суб'єктів, взаємин різних форм власності, стійко функціонувати й протистояти реальній і потенційній внутрішній і зовнішній загрозам та впливам У функціональному відношенні безпека небанківських установ повинна розглядатися як процес забезпечення досягнення єдності життєво важливих інтересів, виявлення і попередження загроз, протидії їм, що сприятиме створенню умов надійного функціонування національної фінансової системи та її розвитку [17]. Проте, кожен вид небанківських фінансових установ – наприклад, страхові компанії, кредитні спілки, лізингові компанії, тощо, мають свої характерні ознаки, а тому суть їхньої економічної безпеки навряд чи можна достовірно передати однією науковою категорією із галузі безпекознавства. Автор не пояснює, для яких саме небанківських фінансових установ пропонується використовувати дане визначення, але якщо виходити з того факту, що у Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України безпекою небанківського фінансового сектору вважається рівень розвитку фондового та страхового ринків [6, С.3], то доречно припустити, що і визначення економічної безпеки небанківських установ, запропоноване В.В. Барановою, також було сформоване для використання учасниками саме згаданих ринків, хоча його універсальність дозволяє застосовувати його у якості основи для розробки дефініцій економічної безпеки інших фінансових установ за умови врахування у ньому специфічних рис їх функціонування.

Страховий ринок є другим по величині після банківського сектору сегментом вітчизняного фінансового ринку, тому економічна безпека його учасників має важливе значення для фінансової і економічної безпеки держави. Т.В. Яворська під економічно безпечною страховою підприємницькою структурою (страховою компанією) пропонує розуміти суб'єкт, що виважено підходить до здійснення своєї діяльності, оперативно реагує на будь-які ринкові невдачі, зовнішні та внутрішні загрози з метою їх мінімізації або уникнення [18, С.30-31]. Більшість визначень, що стосуються безпеки як страхового ринку загалом, так і основних його учасників – страхових компаній – пов'язані із поняттям фінансової безпеки [19-22]. Цьому є логічне пояснення, оскільки той факт, що страхові компанії належать до фінансових установ і саме фінансова діяльність є для них основною, схиляє до думки про домінування ролі фінансової складової у системі економічної безпеки страховиків. Н.Г. Нагайчук зазначає, що розуміння дефініції «фінансова безпека страховика» є доволі широким і містить низку підходів до її трактування і у вітчизняній науковій літературі оформилося два підходи до розгляду суті фінансової безпеки: з позиції складової економічної безпеки і як самостійного об'єкта управління. Сама дослідниця пропонує таке визначення фінансової безпеки страхової компанії: фінансова безпека страховиків – це

захищеність фінансових інтересів учасників страхових відносин на всіх рівнях і забезпеченість страхових компаній фінансовими ресурсами, достатніми для виконання відповідних зобов'язань і задоволення потреб власників та персоналу [19, С.195-196]. Пояснення ж дефініції економічної безпеки страхової компанії автором не надавалось.

Визначень економічної безпеки решти видів фінансових установ у працях сучасних дослідників виявлено не було, що у контексті необхідності її забезпечення в умовах економічної та фінансової нестабільності зайвий раз підкреслює актуальність обраної наукової тематики. Спробою конкретизувати теоретичні аспекти наукової категорії економічної безпеки окремих видів вітчизняних фінансових посередників стала наукова робота [23]. Однак, узагальненого визначення економічної безпеки, яке б можна було використовувати для надання наукового пояснення цьому поняттю щодо усіх фінансових компаній, у працях сучасних дослідників на разі не знайдено.

В основі економічної безпеки будь-якої установи повинна бути безперешкодна її здатність виконувати свої функції та завдання і досягати мети діяльності. Так, в основу створення банківських та небанківських (або квазібанківських) депозитних установ закладено залучення депозитів від клієнтів (учасників) та надання кредитів; страхові компанії, що здійснюють страхування життя та недержавні пенсійні фонди метою свого функціонування декларують провадження на договірній основі довготермінового накопичення та розміщення активів клієнтів або учасників з метою здійснення виплат цільового характеру на користь останніх; інвестиційні фінансові посередники, до яких в Україні належать інститути спільного інвестування, займаються діяльністю щодо об'єднання коштів індивідуальних інвесторів (клієнтів) та розміщення цих коштів у різноманітних фінансових активах задля отримання прибутку на користь останніх. Особливістю функціонування страхових компаній є взяття на себе численних ризиків клієнтів, наслідки яких за умови їх настання у майбутньому їм доведеться компенсувати. Тривалий час ця обставина дозволяла страховикам користуватись спеціальним режимом оподаткування – сплачувати лише відрахування до бюджету у кількості 3% від розміру доходу, отриманого від страхової діяльності. Однак, згідно з прийнятими змінами до Податкового кодексу з 1 січня 2015 року в Україні введена змішана система оподаткування страхових компаній, а саме 3%-й податок на дохід у вигляді страхових платежів і податок на прибуток на загальних підставах [24] (нагадаємо, що базова ставка податку на прибуток підприємств в Україні нині становить 18%). Проте, страховики вважають, що введення такої системи оподаткування для страхових компаній є несправедливою і дискримінаційною політикою, оскільки інші фінансові установи будуть платити тільки один податок, і це створить нерівні умови для діяльності та залучення інвестицій різними фінансовими установами (банками, страховиками, компаніями з управління активами, тощо). Цілком можливо, що представники страхового бізнесу зможуть відстояти свої права, і незабаром страхові компанії повернуться до спеціального режиму оподаткування, а тому розглядатимемо все-таки його як особливість їх діяльності.

Кредитні спілки в Україні вважаються неприбутковими організаціями, а тому для них було встановлено пільговий режим оподаткування, а саме: податок на прибуток підприємств для цих установ становив 0%. Але нині відповідно до Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» від 28 грудня 2014 року № 71-VIII, кредитні спілки виключені з переліку неприбуткових організацій та установ та до пасивних доходів, зокрема, у вигляді процентів на вклад (депозит) у кредитних спілках та плати (відсотку), що розподіляється на пайові членських внесків членів кредитної спілки, почала застосовуватись ставка податку на доходи фізичних осіб 20%. Тому сучасне визначення економічної безпеки кредитних спілок повинно містити вказівку на те, що стан ресурсів такої фінансової установи, яка перебуває у економічно безпечному стані, має забезпечити не лише її ефективне та безперервне функціонування, але і гарантувати своєчасне виконання зобов'язань перед учасниками та державою.

Окрім змін у оподаткуванні, сучасним фінансовим установам довелось нині стикнутись із численними нетрадиційними небезпеками та загрозами, які ще кілька років тому не проявлялись на фінансовому ринку, або ж рівень їх прояву був не настільки високим, як на початку 2015 року. Категорії загрози та небезпеки, а також ризику, є ключовими для визначення економічної безпеки фінансових установ. Н.А. Цікановська зазначає, що етимологія слова «небезпека» свідчить про те, що воно походить від слова «безпека» та означає «відсутність безпеки». Отже, поняття «безпека» та «небезпека» можна окреслювати як протилежні за значенням: стан захищеності інтересів та, відповідно, стан незахищеності [25, С.111]. Під ризиком дослідниця пропонує розуміти ситуацію невизначеності кінцевого результату вибору серед існуючих альтернатив, яка може призвести як до позитивних, так і до негативних наслідків, ймовірність настання яких може бути оцінена. Загрозою ж Н.А. Цікановська вважає сукупність деструктивних та дестабілізуючих чинників зовнішнього середовища, а з іншого боку, наслідки реалізації ризиків, які залежать від рішень суб'єктів господарювання [25, С.113]. Деякі науковці пов'язують також категорії безпеки та виклику, розуміючи під останнім сукупність обставин не обов'язково загрозового характеру, але, безумовно таких, що вимагають реагування на них [26, С.127]. У сучасних економічних умовах для учасників вітчизняного фінансового ринку, у число яких входять і фінансові установи, кількість небезпек та загроз їх ефективному функціонуванню постійно зростає. У рамках даного дослідження під ефективним функціонуванням фінансових установ пропонуємо розуміти таке використання ними власних, залучених та позичених ресурсів, яке дозволяє з одного боку забезпечити реалізацію ними мети свого створення, і виконати стратегічні та тактичні завдання та задовольнити потреби клієнтів, а з іншого – сприяти перерозподілу грошових потоків на фінансових ринках країни та приносити дохід до державного бюджету. Друга частина пропонованого визначення пов'язана з необхідністю виконувати фінансовими установами роль фундаменту фінансової системи країни, і міцність такого фундаменту якраз і буде залежати від їх ефективного функціонування, якого неможливо досягти без достатнього рівня економічної безпеки.

Як уже було згадано вище, на заваді ефективного функціонування вітчизняних фінансових установ, а отже, на шляху до їх економічної безпеки, нині постали численні загрози, що формуються як у економічній, так і у політичній площині. Зокрема, для комерційних банків характерними нині є: зменшення обсягів депозитів, подорожчання кредитних ресурсів, низький рівень ліквідності, втрата коштів через закриття філій та відділень у Криму та на Сході країни, високі ставки рефінансування та резервування, скорочення валютних активів, тощо. Кредитні спілки, як уже зазначалось, потерпають від податкової політики, скорочення кількості клієнтів, недоступності джерел фінансування своєї діяльності. Лізингові компанії втратили значну частину постачальників та лізингоодержувачів, оскільки велика їх кількість розміщувались на територіях, де нині проходять воєнні дії. Страхові компанії стикнулись із необхідністю одночасної виплати великої кількості страхових відшкодувань при тривалому скороченні обсягів страхових внесків, що призводить до їх банкрутств та ліквідації. Компанії з управління активами несуть значні збитки, оскільки фінансові ресурси фондів, якими вони розпоряджаються, були інвестовані у цінні папери, у тому числі і тих підприємств, які нині зруйновані або припинили активну господарську діяльність. На функціонування усіх без винятку вітчизняних фінансових установ чинять негативний вплив такі сучасні обставини, як різкі коливання валютного курсу, стрімке зростання рівня інфляції, девальвація гривні, збільшення схильності населення до заощаджень, відтік грошових коштів із фінансової системи, втрата довіри до фінансових установ та падіння рівня попиту на їх послуги.

Нестабільність та непослідовність дій окремих суб'єктів у політичній площині призводить до втрати інвесторами цікавості до вітчизняного бізнесу, руйнування сталих партнерських зв'язків, призупинення співпраці, тощо. Таким чином, поняття економічної безпеки фінансової установи повинно означати її здатність протистояти усім універсальним,

тобто характерним для усіх без винятку учасників фінансового ринку, та специфічним (притаманним лише окремим видам фінансових інституцій) загрозам.

Надати точне визначення категорії економічної безпеки фінансових установ не можливо без усвідомлення того, що може вважатись економічною безпекою усього фінансового ринку, оскільки на макрорівні і у контексті економічної безпеки держави, економічна безпека фінансових установ є необхідною умовою для побудови стійкої та ефективної фінансової системи. Фінансовий ринок, або за товарним критерієм - ринок фінансових послуг, зазначає О.Й. Шевцова, на сучасному етапі розвитку структури економіки України є найбільш прогресивним, перспективним та інноваційним серед наявних структурних елементів національної економіки [27, С.148], а С.З. Мошенський вважає розвиток фінансових ринків важливою умовою економічного зростання держави [28, С.346]. В свою чергу О.О. Скопа та О.О. Йона наголошують, що безпека на фінансовому ринку ототожнюється з його стабільністю та фінансовою стійкістю, під якою в цілому можна розуміти стан, при якому фінансова система (а у даному випадку це – фінансовий ринок) працює в межах встановлених норм, і без зовнішніх втручань виконує свої функції, що позитивно позначається на загальнонародному добробуті [29, С.118, 121]. Для потреб розрахунку рівня економічної безпеки України фахівцями було конкретизовано визначення банківської безпеки (що, на нашу думку, є синонімічним поняттям до категорії безпеки ринку банківських послуг, який є сегментом фінансового ринку) - це рівень фінансової стійкості банківських установ країни, що дає змогу забезпечити ефективність функціонування банківської системи країни та захист від зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих чинників незалежно від умов її функціонування [6, с.3]; а також запропоновано трактування поняття безпеки небанківського фінансового сектору - як рівня розвитку фондового та страхового ринків, що дає змогу повною мірою задовольняти потреби суспільства в зазначених фінансових інструментах та послугах [6, с.3]. Спираючись на наведені визначення, під економічною безпекою фінансового ринку пропонується розуміти такий рівень функціонування усіх його складових – кредитного, валютного, фондового, страхового ринків, ринків дорогоцінних металів та фінансових послуг, що дає змогу у повній мірі та на високому функціональному рівні задовольняти потреби усіх його учасників шляхом реалізації фінансовими установами їм фінансових послуг, та гарантує виконання фінансовим ринком усіх його функцій на мікро та макрорівнях без необхідності зовнішніх фінансових інтервенцій. Таким чином, економічно безпечним можна вважати такий стан фінансового ринку, за якого немає необхідності у залученні фінансових ресурсів від міжнародних організацій з метою підтримки стабільності фінансової системи країни, а її учасники проводять безперервну господарську діяльність, що характеризується високим рівнем ефективності. Авторське бачення поняття ефективного функціонування фінансових установ було представлено вище. Для решти суб'єктів, що користуються інструментами фінансового ринку або виступають елементами його інфраструктури чи державними регуляторами його стану, ефективна діяльність означає досягнення мети свого створення при мінімальних на це затратах часових, матеріальних, трудових, інтелектуальних, фінансових і інших ресурсів.

Ефективна діяльність фінансових установ є обов'язковою умовою для їх економічної безпеки. Для того, аби надати достовірне змістовно-понятійне трактування наукової категорії економічної безпеки фінансових установ, спробуємо спочатку окреслити перелік характерних ознак фінансових установ, фінансово-господарський стан яких можна вважати економічно безпечним. Так, економічно безпечними можуть вважатись фінансові установи, які: функціонують із неухильним дотриманням норм законодавства України, мають достатній обсяг корпоративних ресурсів для безперервної і тривалої ефективної діяльності, організували систему захисту від негативного впливу наявних та потенційних загроз на їх фінансові результати, тощо. Лише за таких умов фінансова установа здатна досягти мети свого створення – отримати прибуток, задовольнити потреби клієнтів та забезпечити перспективи майбутнього розвитку.

Аналіз наукових робіт, у яких започатковано вирішення питання дефініції економічної безпеки суб'єктів господарювання, у тому числі і фінансових установ, дозволив встановити, що у процесі свого становлення ця категорія за своєю сутністю значно еволюціонувала - первісне поняття економічної безпеки розглядалося як гарантування умов збереження комерційної таємниці й інших секретів до сучасних трактувань, ряд яких було наведено вище. Таким чином, нині в основу поняття економічної безпеки науковці покладають такі категорії, як стан ресурсів, рівень захисту, гармонізація інтересів, тощо.

На основі проведеної аналітичної роботи, можна запропонувати під економічною безпекою фінансових установ розуміти такий стан корпоративних ресурсів, власних та залучених, що забезпечує, за умови ефективного управління ними, високий рівень захисту інтересів установи від негативного впливу наявних і потенційних небезпек на результати процесів їх реалізації та досягнення фінансовими установами мети їх створення. Для кращого усвідомлення змістовно-понятійного трактування досліджуваної наукової категорії, належить додати, що під корпоративними ресурсами сучасні дослідники розуміють фактори бізнесу, які використовуються власниками і менеджерами суб'єкта господарювання для виконання цілей бізнесу [30, С.67]. Серед них для фінансових установ можна виділити: матеріальні ресурси, фінансові ресурси, кадрові ресурси, ресурси техніки і технологій, інформаційні ресурси, тощо. Ефективне управління ресурсами фінансової установи - це досягнення максимального фінансового або підприємницького ефекту як для самої установи, так і для її клієнтів, від їх використання або розміщення у різні фінансові інструменти або послуги. Під високим рівнем захисту інтересів фінансової установи розуміємо її здатність досягти успішної реалізації цілей та завдань у більш ніж 75% випадків. Відсоткова оцінка у даному випадку є дискусійною, але таке її значення виражає авторську позицію, і не претендує на універсальність.

Отже, поняття економічної безпеки фінансових установ є надзвичайно складним та багатограним, і поєднує у собі ряд наукових категорій, які також потребують додаткових пояснень та конкретизації. Пропоноване дослідження – спроба принаймні на крок наблизитись до розуміння сутності та особливостей економічної безпеки фінансових установ, що намагаються ефективно працювати на вітчизняному фінансовому ринку в умовах політичної та економічної нестабільності.

Наукова новизна проведеного дослідження полягає у тому, що автором вперше запропоновано визначення поняття економічної безпеки фінансової установи, що у своїй основі містить поєднання різних підходів до ідентифікації поняття економічної безпеки суб'єкта господарювання, зокрема, не виділяє економічну безпеку як стан ресурсів установи або рівень її захисту, а поєднує їх з метою якомога точнішого змістовно-понятійного трактування наукової категорії економічної безпеки фінансових установ. Розширено теоретичні підходи до дослідження питань безпекознавства шляхом введення дефініції економічної безпеки фінансового ринку, яка є більш широким поняттям, ніж безпека фінансового ринку, банківська безпека або безпека небанківського фінансового сектору, що часто використовуються у спробах вирішити завдання забезпечення фінансової безпеки держави на теоретичному та прикладному рівнях. Набули подальшого розвитку окремі складові понятійно-категоріального апарату економічної безпеки, зокрема, автором розширено сутність поняття ефективного функціонування фінансових установ шляхом застосування під час його визначення дуалістичного підходу, який дозволив розкрити дану категорію і з позиції мікро, і з позиції макrorівня.

Практична цінність отриманих у процесі дослідження результатів полягає у можливості використання запропонованого термінологічного апарату у процесі розробки методик оцінки стану економічної безпеки фінансових установ в Україні та під час формування державних стратегій, програм або концепцій забезпечення економічної безпеки на національному та міжнародному рівнях.

Висновки. Проведене дослідження дало змогу зробити наступні важливі висновки.

1. Беззаперечною є необхідність дослідження питань економічної безпеки вітчизняних фінансових установ, зважаючи на ті умови господарювання, які склалися для них нині в Україні. Дійсно, на разі вітчизняний фінансовий ринок розвивається в умовах політичної, економічної та фінансової кризи, що провокують інтенсифікацію негативного впливу на результати діяльності його суб'єктів таких факторів, як стрімке зростання рівня інфляції і погіршення інфляційних очікувань, нестабільність валютного курсу та девальвація національної грошової одиниці, відтік депозитів із банківської системи, скорочення обсягів кредитування та інвестування, непослідовність політики Національного банку України та регулятивного впливу Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг і Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку фінансові установи, втрата довіри населення до фінансових інструментів і послуг, зубожіння основних категорій клієнтів фінансових установ, тощо. У таких умовах важливо розуміти, яких учасники фінансового ринку можна вважати економічно безпечними, аби на їх основі розпочати відновлення вітчизняної фінансової системи після подій 2014-початку 2015 років.
2. У процесі дослідження було виявлено існування логічного взаємозв'язку на теоретичному рівні таких понять, як економічна безпека держави – фінансова безпека держави – економічна безпека фінансового ринку – економічна безпека фінансової установи та обґрунтовано, яким чином на прикладному рівні стан економічної безпеки кожного із цих об'єктів впливає на стан економічної безпеки інших.
3. Аналіз фахової літератури і робіт сучасних дослідників проблем економічної безпеки різних суб'єктів господарської діяльності, і зокрема, деяких видів фінансових посередників, дозволив встановити, що на разі у науковій царині безпекознавства відсутнім є визначення поняття економічної безпеки фінансових установ. Таким чином, було обґрунтовано необхідність сформулювати сучасну дефініцію для згаданої наукової категорії, взявши до уваги такі поняття, як економічна безпека банку, безпека фінансового ринку, економічна безпека фінансових посередників, безпека небанківського фінансового сектору, безпека небанківських фінансових установ, тощо. Підкреслено, що кожна зі згаданих категорій є специфічною, оскільки при формуванні їх визначення авторами враховувались особливості функціонування суб'єктів господарювання або сегментів фінансового ринку, про безпеку або економічну безпеку яких йшла мова. Водночас, поняття економічної безпеки фінансових установ має бути універсальним та придатним для використання для усіх без винятку їх видів, а саме: банків, кредитних спілок, ломбардів, лізингових компаній, довірчих товариств, страхових компаній, установ накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційних фондів і компаній та інших юридичних особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг, а у випадках, прямо визначених законом, - інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг.
4. В основу визначення поняття економічної безпеки фінансової установи було покладено особливості функціонування різних видів учасників фінансових ринків, а під час його формування – розглянуто наявні та потенційні загрози, що можуть мати негативний вплив на їх поточний стан та результати діяльності у перспективі. У підсумку наукових пошуків, економічну безпеку фінансових установ було визначено як такий стан корпоративних ресурсів, власних та залучених, що забезпечує, за умови ефективного управління ними, високий рівень захисту інтересів установи від негативного впливу наявних і потенційних небезпек на результати процесів їх реалізації та досягнення фінансовими установами мети їх створення.
5. Перспективи подальших досліджень у контексті обраної наукової тематики криються у розробці методичного апарату для побудови сучасних комплексних систем економічної безпеки фінансових установ, здатних надати їм ефективний захист від зовнішніх та внутрішніх загроз їх діяльності, а також у виявленні, а за їх відсутності – створенні ефективних механізмів оцінки стану економічної безпеки різних видів фінансових установ, які б мали як універсальний характер – тобто могли б застосовуватись для усіх без винятку

типів фінансових установ, так і специфічний інструментарій діагностики для підвищення достовірності оцінки стану економічної безпеки фінансових установ із врахуванням характерних особливостей їх діяльності.

Список використаних джерел:

1. Рівень безробіття: два показники - два поняття : матеріали офіційного сайту Державної служби зайнятості [Електронний ресурс]. – Режим доступу до матеріалу : http://www.dcz.gov.ua/control/uk/publish/article?showHidden=1&art_id=230309&cat_id=173564&ctime=1333367142883.
2. *Ukraine's Economy Is Worse Than It Looks* : Матеріали офіційного сайту агентства Bloomberg [Електронний ресурс]. – Режим доступу до матеріалу : <http://www.bloomberglive.com/articles/2015-03-06/ukraine-s-economy-is-worse-than-it-looks>.
3. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України / Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2002. - № 1. - ст. 1.
4. Статистичні матеріали офіційного сайту Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до матеріалу : <http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>.
5. Огляд ринків : матеріали офіційного сайту Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу до матеріалу : <http://nfp.gov.ua/content/oglyad-rinkiv.html>.
6. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29 жовтня 2013 року № 1277. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу до матеріалу : http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm.
7. Алямкін Р. В. Теоретичні підходи до визначення категорії «економічна безпека банківського сектора» / Р. В. Алямкін // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. - 2013. - № 6. - С. 116-121.
8. Барановський О. Природа економічної безпеки комерційного банку / О. Барановський // Вісник Національного банку України. - 2014. - № 7. - С. 12-19.
9. Зубок М. І. Протидія шахрайству в системі економічної безпеки банку / М. І. Зубок, С. М. Яременко // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія економічна. - 2011. - Вип. 2. - С. 191-202.
10. Крупка І. М. Фінансово-економічна безпека банківської системи України та перспективи розвитку національної економіки / І. М. Крупка // Бізнес Інформ. - 2012. - № 6. - С. 168-175.
11. Мельник С. І. Сучасні підходи до моделювання системи економічної безпеки комерційного банку / С. І. Мельник // Науковий вісник НЛТУ України. - 2013. - Вип. 23.16. - С. 357-363.
12. Мігус І. П. Транспарентність банку як складова механізму забезпечення його економічної безпеки / І. П. Мігус, Н. В. Дудченко // Бізнес Інформ. - 2013. - № 10. - С. 322-327.
13. Франчук В. І. Науково-методичні підходи до оцінки рівня економічної безпеки комерційного банку / В. І. Франчук, С. І. Мельник // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія економічна. - 2012. - Вип. 1. - С. 48-58.
14. *Financial Instability and Economic Security After the Great Recession* / Charles J. Whalen. - MPG Books Group. UK, 2011. – 211 p.
15. Про основи національної безпеки України : Закон України / Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. - № 39. - ст.351.
16. Про Стратегію національної безпеки України : указ Президента України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до матеріалу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/105/2007>.
17. Баранова В.В. Безпека небанківського фінансового сектора та її місце у безпеці фінансової системи держави [Електронний ресурс] / В.В. Баранова // Актуальні питання фінансової безпеки держави: наукових праць Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Актуальні питання безпеки фінансової системи держави», м. Харків, 21 лютого 2014 року. – Режим доступу до матеріалу : http://univd.edu.ua/general/publishing/konf/finbezpeka/13_baranova.pdf.
18. Яворська Т. В. Розроблення державної системи економічної безпеки страхових підприємницьких структур в Україні / Т. В. Яворська // Бізнес Інформ. - 2013. - № 3. - С. 30-35.
19. Нагайчук Н. Г. Інструментарій управління фінансовою безпекою страховиків / Н. Г. Нагайчук // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. - 2014. - № 2. - С. 195–198.
20. Гриценко К.Г. Комплексна оцінка рівня фінансової безпеки страхової компанії / К.Г. Гриценко // Моделювання та інформаційні технології в економіці : колективна монографія [за заг. ред. Соловйова В.М.]. – Черкаси: Брама-Україна, 2014. – 457 с. – С.407-418.
21. Деркач О. М. Фактори впливу на стан фінансової безпеки страхового ринку / О. М. Деркач // Бізнес Інформ. - 2012. - № 6. - С. 187-190.
22. Матвійчук Л. О. Концептуальні аспекти фінансової безпеки страхових компаній / Л. О. Матвійчук // Вісник Одеського національного університету. Економіка. - 2013. - Т. 18, Вип. 2(1). - С. 30-32.
23. Зачосова Н.В. Теоретичні аспекти наукової категорії економічної безпеки окремих видів вітчизняних фінансових посередників / Н.В. Зачосова // «Економічні науки». – Серія «Облік і фінанси». – Випуск 9 (33). – Ч. 4. – 2012. – С.136-146.

24. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи : Закон України / Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2015. – № 7-8, № 9. – ст.5.
25. Цікановська Н. А. Інтерпретація понять «виклик», «небезпека», «загроза» та «ризик» у теорії фінансової безпеки / Н. А. Цікановська // Фінансовий простір. – 2013. – № 3. – С. 110-114.
26. Сергунин А. А. Международная безопасность: новые подходы и концепты / А. А. Сергунин // Политические исследования. – 2005. – № 6. – С. 126–137.
27. Шевцова О. Й. Критерії та чинники стратегічної системи фінансової стійкості та безпеки фінансового ринку / О. Й. Шевцова // Економічний простір. – 2013. – № 80. – С. 145-154.
28. Мошенський С.З. Значення фінансового ринку в економічному розвитку держави та у забезпеченні її інвестиційної безпеки / С.З. Мошенський // Вісник ЖДТУ. – 2008. – №2 (44). – С.339-348.
29. Скопа О. О. Безпека фінансового ринку та фінансової стабільності як суспільне благо / О. О. Скопа, О. О. Йона // Вчені записки університету «КРОК». Серія: Економіка. – 2012. – № 32. – Т.1. – К. : Ун-т економіки та права «Крок». – С. 117-122.
30. Байдалінов, С., Хворост О.О. Корпоративні ресурси як елемент фінансово-економічної безпеки підприємств / С. Байдалінов, О.О. Хворост // Актуальні проблеми правової системи України : матеріали науково-технічної конференції викладачів, аспірантів та студентів юридичного факультету, Суми, 11 травня 2012 р. / Відп. за вип. М.І. Логвиненко. — Суми : СумДУ, 2012. — С. 66-67.

Zachosova N. Argumentation of the need of meaningful conceptual interpretation of scientific category of economic security of financial institutions. *The necessity to study the issue of economic security of financial institutions in the current economic conditions in Ukraine is grounded. Numerical material provided as evidence of a negative trend in the number of financial institutions in the domestic financial market. The existence of stable two-way communication between the state's economic security, financial security, economic security of the financial market and economic security of the financial institution is shown. The documents, which laid the foundation for the formation of economic security at the national level and at the level of individual businesses, which include and financial institutions, are listed. The available threats to economic security of domestic financial institutions are concretized. The author offers the definitions of economic security of the financial market and the efficient functioning of financial institutions. The definitions of economic security of the certain types of financial institutions are presented and analyzed, and it helped to find out the absence in the literature for a number of financial intermediaries economic security definitions. It is suggested that the basis of economic security of any institution should be unobstructed its ability to perform its functions and tasks and achieve goals activity. The treatment of content-conceptual interpretation of scientific category of economic security of the financial institution is offered. The need to develop definitions of economic security for the different types of financial institutions, taking into account the specific formation and operation of each of them is emphasized.*

Key words: security, economic security, financial security, financial institution, bank, insurance company, credit union, threat, danger.